

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

УДК 338.24.021.8

Марушкевич Анастасія Олександрівна

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

напрямок підготовки 6.030501 «Економічна теорія»

АВТОРЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи бакалавра

ОДЕСА – 2019

Кваліфікаційна робота є рукописом.

Роботу виконано на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Уперенко Микола Опанасович,
Одеський національний економічний
університет, доцент кафедри загальної
економічної теорії та економічної
політики

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться 10 червня 2019 року о 9:00 год, на засіданні державної атестаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 202

З кваліфікаційною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 214

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Лібералізація національної економіки періоду 1990-х років запустила в Україні механізм конкуренції, але об'єктивно не змогла забезпечити його ефективної роботи. Конкуренція не є безумовним благом навіть у розвинених країнах, не говорячи вже про монополізовану економіку пострадянської України з деформованою інституційною структурою. Для забезпечення ефективної роботи конкурентного механізму вона потребує потужної противаги у вигляді конкурентної політики держави.

Перші паростки конкурентної політики в Україні з'явилися одразу по оголошенню курсу на ринкову трансформацію. Зокрема у 1992 році прийнято Закон України «Про обмеження монополізму та припинення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», яким запроваджувалися основні засади протидії монополізму і розвитку конкуренції в Україні; у 1993 році було створено Антимонопольний комітет України, до повноважень якого віднесено нормотворчу діяльність у сфері антимонопольної діяльності та розвитку конкуренції, дослідження ринків та встановлення монопольного становища окремих суб'єктів господарювання на них, розпорядчі та каральні функції по відношенню до порушників антимонопольного законодавства та ін.; у 1994 році запущено Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції як інструмент радикального запуску конкурентного середовища в Україні та ін. С тих пір конкурентна політика України у процесі власного вдосконалення пройшла цілий ряд системних перетворень, в основу яких було прокладено як вимоги базових програм розвитку вітчизняної економіки, так і висновки ґрунтовних наукових досліджень.

Незважаючи на це, на сучасному етапі реалізація конкурентної політики в Україні здійснюється в умовах слабкого бізнес-середовища, що характеризується високим рівнем корупції, незахищеності прав власності, слабкою правовою системою дотримання контрактів та розповсюдженим фактом ухилення від сплати податків; недостатності довіри до судової влади, подолання чого можливе через зменшення часу очікування рішень господарського суду і розроблення ефективного механізму їх практичного виконання.

Мета дослідження полягає у вивченні сутності та особливостей конкурентної політики в Україні.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати теорії конкуренції в історії економічної думки;
- розглянути теоретичні та інституційні засади сучасної ринкової конкуренції в Україні, а також її види;
- описати методи конкурентної боротьби та особливості конкуренції в умовах перехідної економіки;
- проаналізувати структуру товарних ринків в Україні;
- обґрунтувати шляхи активізації конкуренції на олігопольному ринку;
- розглянути монополізовані ринки та особливості антимонопольного контролю;
- визначити напрями протидії деформації ринковому механізму на

конкурентних ринках;

- з'ясувати особливості державного регулювання конкурентного середовища ;
- розглянути природну монополію як об'єкт конкурентної політики;
- обґрунтувати напрями удосконалення системи конкурування природних монополій.

Об'єктом дослідження в роботі виступає державна конкурентна політика.

Предметом дослідження в роботі є особливості проведення на напрями удосконалення конкурентної політики в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою для написання роботи стали такі загальнонаукові методи: термінологічного, порівняльного та статистичного аналізу, синтезу, індукції та дедукції, наукової абстракції; узагальнення та ін.

Інформаційною базою дослідження послужили опубліковані статистичні матеріали Державної служби статистики України та Антимонопольного комітету України. В процесі дослідження проаналізовані вітчизняні та зарубіжні джерела, що висвітлюють проблему конкурентної політики.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінок. Основний зміст викладено на 79 сторінках. Робота містить 9 таблиць, 2 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретичні основи конкурентної політики та сучасність»* охарактеризовані теорії конкуренції в історії економічної думки; розглянуті теоретичні та інституційні засади сучасної ринкової конкуренції в Україні, а також її види; описані методи конкурентної боротьби та особливості конкуренції в умовах перехідної економіки.

У другому розділі *«Структура товарних ринків та особливості конкурентної політики в Україні»* проаналізована структура товарних ринків в Україні; обґрунтовані шляхи активізації конкуренції на олігопольному ринку; розглянуті монополізовані ринки та особливості антимонопольного контролю; визначені напрями протидії деформації ринковому механізму на конкурентних ринках.

У третьому розділі *«Конкуренція та природні монополії»* з'ясовані особливості державного регулювання конкурентного середовища; розглянута природна монополія як об'єкт конкурентної політики; обґрунтовані напрями удосконалення системи конкурування природних монополій..

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Основи теорії конкуренції були закладені представниками класичної школи політекономії А. Смітом та Д. Рікардо, результатом вивчення яких стали модель досконалої конкуренції та теорія абсолютних і відносних конкурентних переваг. Представники неокласичної школи здійснили перехід від аналізу конкуренції на макрорівні до мікрорівня і розглянули сутнісні умови конкуренції. Надалі, на рубежі XIX-XX ст. на перший план вийшли проблеми співвідношення конкуренції і монополізму. Завдяки роботам Е. Чемберліна і Дж. Робінсона переважаюча модель досконалої конкуренції змінилася теорією недосконалої і монополістичної конкуренції. Дж. Кейнс обґрунтував необхідність державного втручання в економіку і процеси конкуренції. Значний внесок в розвиток теорії конкуренції здійснив М. Портер: він узагальнив погляди різних економічних шкіл і запропонував власну модель п'яти конкурентних сил, які формують структуру галузі.

2. Конкуренція – це сукупність об'єктивних відносин, перш за все, економічних, між господарюючими суб'єктами в умовах ринку, що носять динамічний характер постійного суперництва товаровиробників за прихильність споживачів на основі певних переваг своєї продукції (послуг). В свою чергу конкурентна політика - це діяльність держави щодо створення та розвитку конкурентного середовища, регулювання конкурентних відносин з метою захисту та стимулювання економічної конкуренції, боротьби із зловживанням монопольним становищем, захисту законних інтересів суб'єктів господарювання, сприяння розвитку цивілізованих ринкових відносин, створення конкурентоспроможного національного виробництва. З початком ринкових реформ у незалежній Україні сформувались інституційні основи здійснення конкурентної політики. Провідна роль у функціонуванні здорового конкурентного середовища в Україні належить державі, яка здатна своїми економіко-правовими інструментами створювати всі необхідні передумови для належного розвитку конкуренції у національній економіці та забезпечувати стійкі позиції як великим, так і середнім та малим вітчизняним підприємствам.

3. Конкурентна боротьба – це динамічний процес, що передбачає застосування певних методів. Як правило, на конкурентному ринку суперники використовують різні методи боротьби: цінові, нецінові та недобросовісні. У перехідній економіці антимонопольна діяльність спрямована на: визначення сфер природної монополії та формування системи регулювання діяльності її суб'єктів; створення правових, економічних і організаційних умов для функціонування ринкового механізму господарювання на конкурентних ринках.

4. Аналіз структури товарних ринків в Україні показав, що більшість українських підприємств діє в конкурентному середовищі. Майже половина продукції обертається на загальнодержавному і регіональних ринках, де структурні обмеження конкуренції відсутні. Близько 29% загального обсягу товарів і послуг виробляється суб'єктами господарювання, які діють на ринках, де можливо колективне домінування. При цьому на багатьох олігопольних ринках

існує гостра конкуренція. На ринки, де можливості конкуренції істотно обмежені структурними особливостями, припадає менше 23% обсягу виробництва, в тому числі на ринки, де структурні передумови конкуренції практично відсутні - приблизно 10%. Дані кон'юнктурних досліджень свідчать, що понад 30% промислових підприємств, близько 25% будівельних організацій, 55% підприємств транспорту, понад 60% підприємств торгівлі відчують значну конкуренцію з боку вітчизняних підприємств. Однак в ряді важливих галузей конкуренція відсутня або носить «джентльменський» характер.

5. Значна частина вітчизняних товарних ринків має олігопольну структуру. Світовий досвід свідчить, що на таких ринках можливо поєднання суттєвої економії від масштабу з розвитком конкуренції. На значній частині олігопольних ринків також існує гостра конкуренція, але в Україні переважають олігопольні ринки, для яких характерні структурні ознаки «жорсткої» олігополії. На таких ринках існує підвищена небезпека обмеження конкуренції внаслідок змови або паралельної поведінки учасників. З метою запобігання цьому необхідно домагатися зниження бар'єрів входу на олігопольні ринки, налагодити дієвий контроль за економічною концентрацією (особливо за горизонтальними злиттями). Для більш ефективної боротьби з картелями доцільно внести зміни в конкурентне законодавство.

6. Монополізація в нашій країні є майже тотальною - монополізованими є не окремі ринки, а цілі галузі і сфери економіки. Монополізованими є не тільки сфера виробництва, але й посередництво, торгівля, сфера послуг. Сьогодні можна виділити найбільш монополізовані галузі України: паливно-енергетичний комплекс, реалізація нафтопродуктів, ринок послуг із реалізації авіаційного пального, вугільна галузь та ін. Тому необхідний жорсткий контроль за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції в даних галузях, а також регулярний розрахунок показників концентрації, виявлення бар'єрів входу і т.п. Умовою ефективної конкурентної політики є система спостереження за ринками і поведінкою підприємств.

7. Конкурентні ринки зазвичай привертають найменше увагу антимонопольних органів. Однак на функціонування багатьох таких ринків в Україні негативно впливає необґрунтоване втручання владних структур, а також діяльність монопольних утворень на суміжних ринках. Тому важливе значення для ефективної роботи конкурентних ринків має діяльність Антимонопольного комітету щодо попередження та припинення антиконкурентних дій органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Конкуренція на таких ринках найчастіше обмежується через недостатнє інформування їх учасників. Тому одна з найважливіших завдань державних органів - створення загальнодоступної системи інформації про ціни на різних товарних ринках, обсяги попиту та пропозиції.

8. Державне регулювання конкурентного середовища - це необхідний інструмент досягнення балансу між публічними та приватними інтересами. Основними складовими системи державного регулювання економічної конкуренції в Україні є: нормативно-правове регулювання; надання дозволів на економічну конкуренцію та узгоджені дії; контроль за станом конкурентного середовища; застосування до порушників санкцій. Зазначені складові дозволяють

створити певний механізм регулювання економічної конкуренції в Україні. Державний механізм регулювання економічної конкуренції - це сукупність засобів правового та економічного, організаційного характеру, у межах, визначених законом, впливу держави на структуру ринку та економічну поведінку його суб'єктів, які дають змогу здійснювати ефективний розподіл ресурсів і, як наслідок, підвищення добробуту населення та розвиток економіки держави. Ключове питання розвитку вітчизняного конкурентного законодавства - пошук критеріїв для встановлення меж державно-правового втручання у сферу конкуренції.

8. Природні монополії – це фірми, які контролюють весь ринок певних товарів або послуг в силу володіння унікальним джерелом природних ресурсів або в силу того, що збільшення числа конкуруючих фірм на цьому ринку просто неефективно. До основних ознак природних монополій відносять: високі бар'єри входу на відповідний товарний ринок і виходу з нього; позитивний ефект від масштабу, низьку еластичність попиту на їх продукцію; стратегічне значення для економічної безпеки держави. Сучасні тенденції розвитку економіки України відзначаються високою соціально-економічною та політичною значущістю природних монополій - виробництво та постачання електричної енергії, транспорт, водопостачання, видобування і транспортування нафти і газу та інші базові галузі.

9. Забезпечення рівного доступу до ринків природних монополій усіх зацікавлених суб'єктів господарювання незалежно від форми власності сприятиме їх демонополізації у напрямі формування конкурентних переваг, мінімізації трансакційних витрат, а, отже, підвищенню якості відповідних товарів, послуг й суспільного добробуту загалом. Посилення відповідальності суб'єктів господарювання за результати діяльності через постійний моніторинг їх відповідності вітчизняним та європейським стандартам позитивно вплине на конкурентоспроможність галузей на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також підвищить їх інвестиційну привабливість, у тому числі для іноземних інвесторів. Використання у процесі державного регулювання діяльності природних монополій суворого адміністрування є необхідною передумовою ефективного функціонування і стабільного розвитку суб'єкта ринку, що перебуває у стані природної монополії. Вирішення проблем державного регулювання діяльності суб'єктів природних монополій сприятиме їх позитивному розвитку, збалансуванню інтересів суспільства, самих суб'єктів та споживачів їхніх товарів і послуг. Комплексна реалізація пріоритетів цінового (тарифного) регулювання природних монополій - перехід до стимулюючих методів ціноутворення, підвищення ефективності цінового регулювання, поліпшення умов (ціни) доступу до мережі, відшкодування економічно обґрунтованих витрат суб'єктів природних монополій та суб'єктів суміжних ринків, впровадження ефективних стимулів до зниження витрат і підвищення якості продукції та послуг, вільне ціноутворення на конкурентних суміжних ринках, захист прав споживачів та конкуренції - дасть можливість забезпечити модернізацію, фінансове оздоровлення та поліпшення інноваційно-інвестиційних умов у природномонопольній сфері економіки України..

АННОТАЦИЯ

Марушкевич А. А. «Конкурентная политика в Украине».

Квалификационная работа на получение образовательного степени бакалавра по специальности «Экономическая теория». - Одесский национальный экономический университет. - Одесса, 2019.

В работе рассмотрены теоретические основы конкурентной политики в исторической ретроспективе и на современном этапе развития экономической мысли.

Проанализирована структура товарных рынков в Украине и проведена оценка особенностей конкурентной политики в Украине.

Предложенные направления противодействия деформации рыночному механизму на конкурентных рынках, разработаны пути активизации конкуренции на олигопольном рынке, а также обоснованные меры по совершенствованию системы конкурирования естественных монополий

Ключевые слова: конкуренция, конкурентная политика, товарный рынок, олигополия, монополия, антимонопольное контроль, совершенствование.

АНОТАЦІЯ

Марушкевич А. О. «Конкурентна політика в Україні».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності «Економічна теорія ». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2019.

У роботі розглянуті теоретичні основи конкурентної політики в історичній ретроспективі та на сучасному етапі розвитку економічної думки.

Проаналізована структура товарних ринків в Україні та проведена оцінка особливостей конкурентної політики в Україні.

Запропоновані напрями протидії деформації ринковому механізму на конкурентних ринках, розроблені шляхи активізації конкуренції на олигопольному ринку, а також обґрунтовані заходи щодо удосконалення системи конкурування природних монополій

Ключові слова: конкуренція, конкурентна політика, товарний ринок, олигополія, монополія, антимонопольний контроль, удосконалення.

ANNOTATION

Marushkevich A.O. «Competitive Politics in Ukraine».

Qualifying work on obtaining a bachelor's degree in the specialty «» for the educational program «Eeconomic theory». – Odessa National Economics University. – Odessa, 2019.

The paper considers the theoretical foundations of competition policy in the historical retrospective and at the present stage of development of economic thought.

The structure of commodity markets in Ukraine is analyzed and an estimation of the features of the competitive policy in Ukraine is conducted.

The proposed ways of counteracting the deformation of the market mechanism in competitive markets, ways of intensifying competition in the oligopolistic market, as well as grounded measures to improve the system of competition of natural monopolies have been developed.

Key words: competition, competition policy, commodity market, oligopoly, monopoly, antitrust control, improvement.